

ФІЛОСОФСЬКІ, ІСТОРИЧНІ, МЕТОДОЛОГІЧНІ, ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

Адамович С.В.

ФАКТОР ЯДЕРНОЇ ЗБРОЇ В ПРОЦЕСІ СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

УДК 94 (355)

У кінці 80-х на початку 90-х рр. ХХ століття Україну охопили процеси українського державного відродження. Національне відродження і процес консолідації українського суспільства отримали висвітлення в дослідженнях О.Бойка, О.Гараня, Я.Грицака, Г.Касьянова, С.Кульчицького, І.Кураса, В.Литвина, М.Михальченка. Однак на сучасному етапі наукових досліджень недостатньо проаналізовано геополітичну роль фактору ядерної зброї в процесі становлення міжнародного авторитету та обороноздатності України.

Протягом перших років перебудови зміни в Україні суттєво відставали від відповідних процесів у Москві. У той час, як на союзному рівні відбувалися важливі перестановки в складі вищого керівництва, першим секретарем ЦК Компартії України аж до осені 1989 р. залишався В.Щербицький. Він та його команда докладали всіх зусиль для того, щоб зміни не досягли України [6, с.9].

Однак завдяки пресі громадськість в умовах перебудови дізналася про різноманітні пільги й привілеї для керівництва Компартії, про злочини репресивних радянських органів і т.д., що стимулювало до боротьби проти чинного комуністичного режиму [12, с.88-89]. Натомість “дозована гласність”, запроваджена Політбюро ЦК КПРС в інформуванні населення про Чорнобиль, глибоко обурила людей, які швидко дізналися про масштаби катастрофи [25, с.327, 359].

У ході поглиблення реформ в СРСР змінився характер національного питання: від звичних національних протиріч воно еволюціонувало до вимог про відокремлення республік. Частина партійного істеблїшменту, яка відчула перспективи й вигоди використання національного питання, вперше виразно продемонструвала зміну вектору в жовтні 1989 р. Тоді Верховна Рада УРСР ухвалила закон “Про мови в українській РСР”, яким українській мові гарантувалося право державної [13, с.15].

Процеси демократизації в республіці супроводжувалися релігійним відродженням. Але через відновлення діяльності Української греко-католицької церкви і відродження Української автокефальної православної церкви релігійна віднова в Україні зустріла опір не тільки консервативних партійно-радянських кіл, а й Російської православної церкви, яка втрачала вплив [11, с.515, 572].

У республіці на хвилі перебудови відбувалося формування опозиційних Компартії політичних структур. У листопаді 1989 р. утворився Демократичний блок, в якому об’єдналися для виборів 1990 р. 43 організації та групи, в тому числі Народний Рух України за перебудову (НРУ), Товариство української мови ім. Т.Г.Шевченка, “Меморіал”, “Зелений світ”, Українська гелсїнська спілка та інші організації [1, с.85].

У 1990 р. відбулися перші відносно вільні вибори в республіці. Попри всі антиправні заходи партійного апарату, Демократичний блок здобув у підсумку 111 депутатів до Верховної Ради УРСР та значну кількість депутатів до місцевих рад. Найбільших успіхів він досяг на Західній Україні, та в м. Києві [11, с.605].

На середину 1990 р. в республіці відбулося різке загострення соціально-політичної ситуації, а особливо у великих промислових регіонах, Києві та західних областях України. Головними причинами невдоволення населення став дефіцит товарів, інфляція, тіньова економіка, ріст злочинності, діяльність опозиційних політичних угруповань і недоліки в роботі Верховної Ради УРСР.

16 липня 1990 р. Верховна Рада України прийняла Декларацію про державний суверенітет України, в якій було проголошено державний суверенітет України як верховенство, самостійність,

повноту і неподільність влади Республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах. Серед інших засад суверенітету Верховна Рада України задекларувала також, що Українська РСР урочисто проголошує про свій намір стати в майбутньому постійно нейтральною державою, яка не бере участі у військових блоках і дотримується трьох неядерних принципів: не приймати, не виробляти і не набувати ядерної зброї [9, с.5]. Отже ще в межах СРСР українці заявили про становлення свої держави як без'ядерної.

Як стверджував Ю. Костенко (на початку 90-х рр. XX ст. керівник спеціальної робочої групи, яка напрацьовувала для Верховної Ради України проекти рішень щодо ядерного роззброєння), декларування без'ядерного статусу відбулося в результаті інспірацій ззовні країни і не було рішенням українців. Так, 12 липня 1990 р., коли у Верховній Раді вже завершували розгляд тексту Декларації, з подання С.Головатого І.Драч зачитав перекладений попередньо з англійської текст: “І, мабуть, найкраще було б, щоб Україна проголосила саме ось що: “Українська РСР урочисто проголошує про свій намір стати в майбутньому постійно нейтральною державою, яка не бере участь у військових блоках і дотримується трьох неядерних принципів: невиконання, непоширення і табу на території з приводу розповсюдження зброї” [17].

Після прийняття Декларації новоутворені громадсько-політичні структури зробили спробу через страйк примусити Верховну Раду УРСР відмовитися від підписання нового Союзного договору, в якій то б не було формі, домогтися відставки уряду і Голови Верховної Ради і, зрештою, розпуску парламенту республіки.

У страйку 1 жовтня 1990 р. в цілому в республіці взяло участь близько 10 тис. осіб. 2 жовтня 1990 р. на площі Жовтневої революції в Києві було розпочате голодування студентів (Революція на граніті). До 11 жовтня 1990 р. в голодуванні брало участь понад 60 осіб, які прагнули примусити Верховну Раду УРСР відмовитися від підписання нового Союзного договору, домогтися відставки уряду і розпуску парламенту республіки. Ставилися

також вимоги проходження військової служби юнаками на території України, націоналізації майна КПУ та комсомолу.

17 жовтня парламент прийняв Постанову «Про розгляд вимог студентів, які проводять голодування в м. Києві з 2 жовтня 1990 року». У ній студентські ініціативи було знівельовано складними процедурами і розмитими формулюваннями. Опозиціонерам вдалося лише домогтися відставки Голови Ради Міністрів УРСР В.Масола [30].

Узимку 1991 року трагічні події в Литві та Латвії, пов'язані зі спробами силою придушити виступи проти союзної влади, сприяли наростанню відцентрових тенденцій в Україні [13, с.25]. Значним був вихід громадян з лав Компартії України. На середину 1991 р. чисельність Компартії України налічувала 2732408 осіб, скоротившись до рівня 1981 р. [25, с.373].

Дезінтеграційні процеси в країні призвели до розриву економічних зв'язків і поглиблення кризових явищ в економіці, що в свою чергу посилювало серед населення Сходу і Півдня України прагнення до досягнення Україною незалежності. Навіть в одній з найбільш економічно розвинутих областей України – Харківській за 6 місяців 1991 р. падіння економічних показників у промисловості сягнуло 5%, в капітальному будівництві – 37%, виробництво м'яса впало на 14,4%, молока – на 9,7%, яєць – на 13,5%.

У результаті невдалого державного перевороту 24 серпня 1991 р. Верховна Рада Української РСР приймає постанову “Про проголошення незалежності України”. Відповідно до неї Україна проголошувалася “незалежною демократичною державою”, а 1 грудня мав бути проведений референдум на підтвердження акту проголошення незалежності [31].

Одночасно у зв'язку з початком розпаду СРСР у 1991 р. посиленими голосами окремих політичних сил у сусідніх країнах з територіальними претензіями до України. Так, 26 серпня 1991 р. прес-секретар Б.Єльцина заявив, що Росія залишає за собою право поставити не розв'язану, на думку її керівників, проблему кордонів з республіками, які проголосили незалежність. Проте після різкої реакції з боку офіційної влади України ця заява була дезавуйована [26, с.49].

В умовах можливих маніпуляцій розпадом країни напередодні референдуму на підтримку незалежності голова Верховної Ради України Л.Кравчук підписав 11 жовтня 1991 р. Закон “Про відповідальність за діяльність, спрямовану на порушення територіальної цілісності України”. Натомість прийняття 1 листопада 1991 р. Декларації прав національностей, яка гарантувала рівні політичні, економічні, соціальні і культурні права всім етносам України, значною мірою зняло напругу на Сході і Півдні країни і вплинуло на результати голосування 1 грудня 1991 р. за незалежну Україну.

Варто відзначити той факт, що 16-17 листопада 1991 р. в Одесі зусиллями влади та ряду громадських організацій було проведено Всеукраїнський міжнаціональний конгрес з проблем духовного відродження народів, які живуть в Україні. На ньому представники етнічних груп України майже всі висловили підтримку державному суверенітету України [29, с.1].

24 жовтня 1991 року – Верховна Рада України ухвалила заяву про без’ядерний статус, в якій Україна в односторонньому порядку взяла на себе зобов’язання не приймати, не виробляти і не набувати ядерну зброю. Цей крок народні депутати мотивували тим, що треба було показати мирні наміри України, а також не дати Росії можливість ввести війська в Україну на ядерні об’єкти і взяти їх під свій контроль [4].

Одночасно з референдумом 1 грудня 1991 р. у країні відбувалися перші президентські вибори, на яких перемогу отримав виходець з партійно-радянської номенклатури Л.Кравчук. Населення республіки продемонструвало на грудневому референдумі 1991 р. приголомшливу підтримку незалежності, однак, як влучно зауважив Г.Касьянов, у “нового” керівництва України не було ані стратегій, ані чіткого бачення перспективи розвитку держави, ані знань, ані вмінь, необхідних для переходу до ринкової економіки, ані твердих політичних переконань. Його головним кредо була філософія виживання та утримання влади – всі його дії було підпорядковано цьому завданню. У результаті соціально-економічна та політична криза значно посилилася і розтяглася в часі [13, с.41].

Крім того, Російська Федерація не хотіла поступатися своїми впливами в Україні. Першим кроком її відповіді на референдум була започаткована в Москві пропагандистська акція, яка мала довести, що Україна є єдиною тимчасовою країною, нездатною до самостійного політичного життя, в якій є загроза громадянської війни між Сходом і Заходом [32, s.77].

Труднощі трансформації влади призводили до того, що керівна верхівка України відмовилася від стратегічних планів і зосередила зусилля на розв'язанні проблем сьогодення, що спровокувало невідворотне погіршення економічного становища і параліч державних інститутів управління [25, с.437]. Крім того, нестабільність призвела до зростання корупції та загалом злочинності в країні.

Небезпечними факторами для країни могли стати невирішений комплекс проблем кримськотатарського народу, питання румун на Буковині, міжконфесійні суперечки в правобережних регіонах України та в Криму, прагнення “русинської” автономії на Закарпатті та ін. [5, с.60]. Однак формування органів влади незалежної України супроводжувалося остаточним закріпленням Законом про національні меншини в Україні від 25 червня 1992 р. рівних прав для всіх національних меншин, що фактично унеможливило в майбутньому конфлікти на етнічній основі [27, с.619].

Не сприяло єдності країни відсутність загальнонаціонального консенсусу з ключових питань внутрішньої і зовнішньої політики – як з приводу відносин власності, так і з приводу вектора інтеграції. Так, значна частина населення східних областей вимагала інтеграції в СНД і, відповідно, прозорості кордонів з Росією. Західні області були зацікавлені в євроінтеграції [24, с.280].

Проте найбільшою небезпекою українського варіанту демократичної модернізації був не відкритий масовий виступ, а “тиха десоціалізація”, “масовізація” суспільства, коли люди, розчаровані у декларованих урядом цілях, не знаходячи реалізації своїх інтересів у легальних інституціях, могли віддати перевагу консервативним лівим політичним силам [28, с.22].

Соціально-економічні проблеми обтяжувала глибока деукраїнізованість, знекоріненість – емоційна, культурна, світоглядна

– більшої частини керівного політико-адміністративного, економічного, виробничого корпусу, що прямо впливало на їх здатність розуміти проблеми України і знаходити їм адекватну відповідь [10, с.19]. Одночасно з політичною та економічною кризою існувала криза ідентичності [7, с.94].

Поступово громадською думкою населення східних і південних областей України оволоділа домінанта: “У Росії живуть краще, треба повертатися”. Цю ж ідеологему використовували партії комуністичної і соціалістичної орієнтації [26, с.61]. Важливим фактором, який посилював нестабільність у маргіналізованих групах, був організаційний і пропагандистський вплив зі сторони деяких політичних сил Росії, які розглядали його як засіб підтримки напруги і створення постійної політичної загрози керівництву України [26, с.245-246].

Роками тривали переговори про укладення рамкового договору, який мав враховувати факт розпаду СРСР і перетворення України й Росії на незалежні держави. Відносини між двома державами регулював договір, підписаний Л.Кравчуком і Б.Єльциним 19 листопада 1990 р. під час існування СРСР. Каменем спотикання у переговорах був пункт про взаємне визнання існуючих між двома країнами державних кордонів [23, с.14].

Після проголошення Україною незалежності ускладнення в міжнародних відносинах були пов’язані також з бажанням США та Росії бачити Україну без’ядерною державою. Не на користь України була розгорнута проти України інформантами Росії в 1992-1993 рр. інформаційна війна, основними тезами якої були неспроможність України обслуговувати ядерну зброю, а також непередбачуваність її центрального керівництва [20].

Ще наприкінці 1991 – на початку 1992 р. в Києві велися дослідження щодо можливості створення автономної системи управління міжконтинентальними балістичними ракетами (МБР), які базувалися на території України. До цього угруповання входило 176 стаціонарних МБР: 130 рідинних, по шість боєголовок кожна і 46 твердопаливних МБР по десять боєголовок. Разом з 44 важкими стратегічними бомбардувальниками Ту-95МС (25 одиниць) і Ту-160 (19 одиниць), оснащеними ядерними крилатими ракета-

ми класу “повітря – земля” великої дальності (1080 одиниць) і декількома сотнями одиниць тактичної ядерної зброї, українське ядерне угруповання за своїм потенціалом посідало у світі третє місце після Росії і США. Однак подальший аналіз технічних чинників, термінів придатності і можливого зберігання ракет, перегляд усього циклу старту і польоту ракети в космосі, пролонгація її траєкторії і визначення точки падіння показали, що самотужки Україні ці проблеми не вирішити [8].

Скориставшись оголошенням українцями без’ядерного статусу, з 1992 р. в Україну почали направлятися делегації з США та РФ. Головне, в чому були зацікавлені США, як згадує Ю.Костенко, це “не допустити розширення “ядерного клубу” після розпаду СРСР”. Натомість для Росії питання української ядерної зброї найперше було питанням її геополітичних інтересів, оскільки в ролі ядерної держави Україна могла б завадити імперським планам Росії і гарантувати собі незалежність [19].

Американці пропонували знищити весь ядерний арсенал, а росіяни прагнули, щоб МБР на території України залишалися під її контролем і, по суті, входили до керованого з Москви угруповання. Крім військово-тактичних переваг, підтекстом цієї аргументації були і політичні цілі: зберегти вплив на Україну і не дати будь-кому втрутитися у процес її повного ядерного роззброєння.

Російське керівництво дуже уважне було і до української тактичної ядерної зброї, яка була мобільною і дальність дії якої сягала кількох сотень кілометрів. Напевно, тому всі тактичні ядерні заряди були оперативно переміщені на російські заводи для знищення ще в першій половині 1992 р.

Ситуація з ядерним статусом України все ще залишалася дискусійною. Так, Л.Кравчук у листі до Президента США від 7 травня 1992 року запевняв, що “Україна забезпечить знищення всієї ядерної зброї, включаючи стратегічну наступальну зброю” [18]. Водночас прем’єр-міністр Л.Кучма в промові, виголошеній у Верховній Раді 1993 року, відстоював збереження в Україні найефективнішої і найпотужнішої складової українського ядерного потенціалу – 46 твердопаливних МБР, які могли зберігатися дуже довго [8].

У 1992 р. з ініціативи Вашингтону в Києві була проведена серія тристоронніх дослідницьких зустрічей: Україна–Росія–США. У ході обговорень американці запропонували варіанти оплати процесу ядерного роззброєння України, а також певну компенсацію для Росії. Масандрівськими угодами від 3 вересня 1993 р. передбачалися шляхи та основні принципи утилізації української ядерної зброї, а також порядок здійснення гарантійного та авторського нагляду за експлуатацією стратегічних ракетних комплексів.

Поряд з процесом ядерного роззброєння відбувалося подальше загострення політичної ситуації. Центром протистояння політичних сил влітку 1993 р. став Донбас, де соціальне напруження досягло небезпечного максимуму через страйк шахтарів.

Напруженість у суспільстві була знята проведенням в 1994 р. дострокових парламентських і президентських виборів, на яких втомлене соціально-економічними негараздами суспільство, особливо жителі південно-східних регіонів, підтримали Л.Кучму. Він виступав за зближення з Росією і надання російській мові більших прав, але з обранням на посаду фактично відмовився від більшості проросійських обіцянок.

Так, Л. Кучма не лише не дотримав обіцянки щодо підвищення статусу російської мови, а й продовжив політику поступового переходу на українську мову в освіті та діяльності державних закладів, навіть у переважно російськомовних регіонах. Він відсунув мовні питання на другий план і в офіційному дискурсі, і в практичних політичних рішеннях, натомість зосередився на політичних та економічних реформах, почасти спрямованих на зміцнення його особистої влади [22, с.18].

Україна періоду Л.Кучми розвіяла страхи тих регіональних еліт Сходу й Півдня, які боялися демократизації, європеїзації, українізації. Вони сформували регіональні клани, які отримали евфемістичну назву фінансово-промислових груп. Найпотужніші з них асоціювалися з Донецьком, Києвом, Дніпропетровськом і Харковом, а функцію координації їх діяльності та недопущення або хоча би мінімізацію конфліктів у їх взаємовідносинах взяв на себе Л.Кучма, що став авторитарним лідером [16, с.112].

У сфері міжнародних відносин 16 листопада 1994 р. країна приєдналася до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 1 липня 1968 р. Цими діями було затверджено, що Україна має наміри позбутися повністю всієї ядерної зброї, використовуючи надалі атомну енергію винятково у мирних цілях. Після цього 5 грудня 1994 р. між Україною, РФ, Великобританією та США було підписано так званий Будапештський меморандум, за яким держави-учасниці надавали гарантії суверенітету та безпеки Україні.

2 червня 1996 р. Україна офіційно втратила ядерний статус, а остаточно складні й коштовні операції зі знищення інфраструктури ядерного озброєння були проведені до 2000 р. [8]. У 1997 р. стало можливим підписання “Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією”, що зняло певною мірою наліт конфліктності в стосунках росіян і українців [23, с.14].

В економічному відношенні поступовий, хоча й повільний, вихід України в 1994-2004 рр. з економічної кризи і певні ознаки зростання благополуччя населення сприяли усвідомленню населенням України себе громадянами єдиної держави [14, с.197]. Однак перетворення України в авторитарну державу з низьким рівнем дотримання прав і свобод громадян викликало спротив громадськості. Поштовхом до акцій протесту стала смерть відомого журналіста Г.Гонгадзе, яка оголила всі недоліки режиму.

Помаранчева революція, що вибухнула внаслідок масових зловживань і порушень законодавства влади під час президентських виборів 2004 р., спровокувала опір владних структур Сходу і Півдня України. Для тиску на помаранчевий майдан прихильники В.Януковича за підтримки російських державних чинників почали погрожувати розколом і створенням чи то окремої держави чи реформатуванням України у федерацію.

Прихід до президентства в 2004 р. В.Ющенко зумовив значні зміни як в зовнішній, так і внутрішній політиці. Українська влада активно підтримувала євроінтеграцію України та вступ держави в НАТО, а також докладала зусиль для поширення вжитку української мови, формування спільної української історії, утворення помісної української Церкви.

Однак значні очікування, які покладалися суспільством на нову владу, не виправдалися. Владні центри втягнулися в жорстке протистояння за повноваження, системних реформ не проводилося, чи не єдиним завоюванням нової влади залишалося досягнення свободи слова. Нестабільність активно використовувалася опозицією і зацікавленими міжнародними чинниками.

Так, пронатовський курс значно загострив стосунки з Росією. Генералітет навіть закликав внести Україну до списку “загроз національній безпеці” і перенацілити частину ядерного арсеналу на об’єкти на її території. Скандали навколо перемовин щодо поставок газу Росією, антинатовська істерія, парламентські кризи, активізація радикальних неонацистських рухів, спекуляції на тему мови та української історії свідчили про активне втручання російських політичних сил в українське суспільно-політичне життя.

У 2008 р. українська влада задля досягнення гарантій територіальної цілісності країни спробувала стати на шлях інтеграції в структури НАТО через підписання Плану дій щодо членства в НАТО. Однак під час спроб приєднатися на Бухарестському саміті НАТО у квітні 2008 р. до Плану дій, вкотре проявилось ставлення Росії до територіальної цілісності України. Зокрема, під час закритого засідання ради Росія–НАТО В.Путін дав зрозуміти, що не вважає Україну державою, і в умовах прийняття її до альянсу Росія може почати відторгнення Криму і Сходу країни [1, с.155].

Начальник генштабу Збройних сил РФ Ю.Балуєвський пообіцяв, що Москва не буде з байдужістю стежити за вступом в альянс Києва та Тбілісі: “Росія почне дії, спрямовані на забезпечення своїх інтересів біля своїх кордонів. Це будуть заходи не лише воєнного, а й іншого характеру” [21, с.5].

4 червня 2008 р. Держдума РФ звернулася із зверненням до президента і уряду Російської Федерації з закликом розглянути питання про вихід Росії з Договору про дружбу, співробітництво і партнерство з Україною у випадку приєднання України до Плану дій з підготовки до членства в НАТО чи інших форсованих кроків для вступу України в альянс [1, с.156].

У цих умовах Україна продовжувала перебувати без чітких гарантій територіальної цілісності та недоторканості кордонів.

19 грудня 2008 р. вакуум безпеки спробували заповнити підписанням українсько-американської Хартії про стратегічне партнерство. Цей документ став підтвердженням важливих гарантій безпеки, які були зафіксовані в трьохсторонній заяві президентів України, США і Росії 14 січня 1994 р., а також у Будапештському меморандумі про гарантії безпеки 5 грудня 1994 р. Уже в першому розділі Хартії підтверджувалася незалежність, суверенітет і територіальна цілісність двох країн, а також недоторканість кордонів. Зміст документу також акцентував на співпраці в сфері оборони і безпеки [2, с.1].

З приходом до влади на початку 2010 р. на посаду Президента України В.Януковича політика сфокусувалася на реалізації сценарію розвитку країни, який був вигідний Російській Федерації. Така політика закреслювала попередню практику формування спільного суспільного простору на українських національно-духовних засадах, і замість зближення регіонів України заштовхувала нашу державу в імперську схему “Русского мира”.

Так, 21 квітня 2010 р. В.Янукович підписав з президентом РФ Д.Медведевим “Угоду між Україною і Російською Федерацією з питань перебування Чорноморського флоту РФ на території України”, згідно з якою продовжувався термін перебування Чорноморського флоту Росії в Севастополі до 2042 р. і створювалася законодавча база для продовження російської експансії в Криму. Значного удару по національній єдності також завдав прийнятий Верховною Радою України 3 липня 2012 р. закон “Про засади державної мовної політики” Колесніченка–Ківалова, який формально істотно розширював використання регіональних мов, а фактично сприяв русифікаційним процесам.

Вдалося В.Януковичу зробити також крок для зменшення можливостей України стати державою з ядерним статусом. На саміті з ядерної безпеки, який пройшов у США у Вашингтоні на початку квітня 2010 р., Україна взяла на себе зобов’язання позбутися до 2012 р. усіх запасів високозбагаченого урану, який використовувався в країні виключно в наукових цілях, що відповідало американським політичним інтересам, але послаблювало міжнародно-політичний статус нашої держави.

Усунення від влади режиму В.Януковича в результаті Революції гідності в 2014 р. змусило Російську Федерацію окупувати Крим та розпочати військову інтервенцію на Донбасі. Російсько-українська війна відновила дискусію в суспільстві про повернення України до ядерного статусу для захисту територіальної цілісності та недоторканості власних державних кордонів. Згідно з соціопитуваннями, 43% українців бажали б відновлення ядерного статусу України [3]. Крім того, 3 липня 2014 р. народні депутати від ВО «Свобода» зареєстрували у Верховній Раді України проект Постанови про Заяву Верховної Ради України щодо відновлення Україною статусу ядерної держави.

Водночас можливість відновлення потенціалу ядерної зброї потребує часу та серйозних ресурсних витрат. Негайний курс на відновлення статусу ядерної держави може призвести до погіршення дипломатичних позицій України і тиску міжнародної спільноти [15]. Однак поряд зі створенням неядерної системи оборони України слід за умови сприятливих міжнародних консультацій розпочати заходи з налагодження замкнутого циклу з виробництва ядерних матеріалів та відновити ядерний статус країни.

1. Адамович С.В. *Соборність та регіональний розвиток у суспільно-політичному житті незалежної України* / С.В.Адамович. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2009. – 882 с.
2. *Американская подписка // Зеркало недели.* – К., 2008 - 20-26 декабря. – С.1.
3. Бахтєєв Б. *Міф про ядерний статус* / Б.Бахтєєв. – Режим перегляду: <http://www.pravda.com.ua/columns/2014/07/4/7030950/>. (дата звернення 11.12.2016).
4. *Відновити ядерний потенціал закликають провокатори або невігласи – экс-міністр ядерної безпеки Юрій Костенко* // Ю.Костенко. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/a/28076910.html> (дата звернення 20.11.2016).
5. Власюк О., Прозорова Н. *Карта регіоналізму в колоді маргінальних еліт* / О.Власюк, Н.Прозорова // Віче. – 2004. – №10. – С.58-61.
6. Гарань О.В. *Убити дракона (З історії руху та нових партій України)* / О.В.Гарань. – К.: Либідь, 1993. – 200 с.
7. Гнатюк О. *Прощання з імперією: Українські дискусії про ідентичність* / О.Гнатюк. – К.: Критика, 2005. – 528 с.

8. Гречанинов В. *З історії втрати ядерної зброї*. – Режим доступу: <http://mil.in.ua/2009/07/17/yaderna/> (дата звернення 20.11.2016).
9. Декларація про державний суверенітет України: Прийнята Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 р. – К.: Україна, 1991. – 8 с.
10. Дзюба І. *Україна перед Сфінксом майбутнього* / І.Дзюба // Український історичний журнал. – 2002. – №3. – С.3-22.
11. Камінський А. *На перехідному етапі. “Гласність”, “перебудова” і “демократизація” на Україні* / А.Камінський. – Мюнхен: Вид-во М.Баб’юка, 1990. – 623 с.
12. Карпенко В. *На крутому повороті. Газета “Вечірній Київ”: від перестройки до незалежності* / В.Карпенко. – К.: Нора-Друк, 2004. – 372 с.
13. Касьянов Г. *Україна 1991–2007: нариси новітньої історії* / Г.Касьянов. – К.: Наш час, 2008. – 432 с.
14. Ковпак Л.В. *Найближча історія: Україна 1945 – 2000 рр.* / Л.В.Ковпак. – К.: Наш час, 2007. – 248 с.
15. Концепція створення обороноздатної Української держави та суспільства // Українські студії стратегічних досліджень. Обіжник. – К.: НАЦ «УССД», 2015. – С.64-70.
16. Коржов Г. *Олігархічна природа сучасного політичного режиму в Україні* / Г.Коржов // Наукові записки. Серія “Політичні науки”. Демократичний транзит в Україні: підсумки електорального циклу 2004 – 2007 рр. ”. – Острог, 2008. – Вип. 3. – С.89-102.
17. Костенко Ю. *Міф I “Ядерне роззброєння – ініціатива українського народу”* / Ю.Костенко. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/a/25229484.html> (дата звернення 20.11.2016).
18. Костенко Ю. *Міф IV “ В Україні була не ядерна зброя, а лише купа небезпечного брухту ”* / Ю.Костенко. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/a/25330328.html> (дата звернення 20.11.2016).
19. Костенко Ю. *Міф II “ США – кращий друг України» / «Росія – кращий друг України”* / Ю.Костенко. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/a/25240377.html> (дата звернення 20.11.2016).
20. Костенко Ю. *Міф IX “Світова преса об’єктивно висвітлювала процес роззброєння України ”* / Ю.Костенко. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/a/25479656.html> (дата звернення 20.11.2016).
21. Кравченко В. *Тамтати Кремля* / В. Кравченко // Дзеркало тижня. – К., 2008. – 19 квітня. – С.5.
22. Кулик В. *Мовна політика та суспільні настанови щодо неї після Помаранчевої революції* / В. Кулик // Мовна політика та мовна ситуація

- в Україні: Аналіз і рекомендації. – К.: Вид. Дім “Києво-Могилянська академія”, 2008. – С.11-54.
23. Кульчицький С.В. Утвердження незалежної України: перше десятиліття / С.В. Кульчицький // УГЖ. – 2001. – №.4. – С.3-41.
 24. Курас І.Ф. Етнополітика: Історія і сучасність: Статті, виступи, інтерв'ю 90-х рр. / І.Ф.Курас. – К.: ІПіЕНД, 1999. – 656 с.
 25. Литвин В.М. Історія України (У 3-х томах). Том III. Новітній час (1914 – 2004). Книга друга / В.М.Литвин. – К.: Альтернативи, 2005. – 640 с.
 26. Михальченко Н.И., Андрущенко В.П. Беловежсье. Л.Кравчук. Украина 1991-1995 / Н.И. Михальченко, В.П. Андрущенко. – К.: Центр духовної культури, 1996. – 512 с.
 27. Національні процеси в Україні: історія і сучасність. Документи і матеріали. Довідник. У 2 ч. / Упоряд.: І.О. Кресіна, В.Ф. Панібудьласка; За ред. В.Ф. Панібудьласки. – К.: Вища школа, 1997. – Ч.2. – 704 с.
 28. Павленко Р., Рябов С. Динаміка громадянського суспільства в Україні / Р. Павленко // Нова політика. – 1996. – №5. – С.16-26.
 29. Перший всеукраїнський міжнаціональний конгрес з проблем духовного відродження народів, які живуть в Україні // Літературна Україна. – К., 1991. – 21 листопада. – С.1.
 30. Постанова Верховної Ради Української РСР «Про розгляд вимог студентів, які проводять голодування в м. Києві з 2 жовтня 1990 року» // Режим доступу: <http://revnagraniti.wordpress.com/n-o-c-m-a-n-o-b-a-верховної-ради-україн/> (дата звернення 24.01.2012).
 31. Постанова Верховної Ради УРСР “Про проголошення незалежності України”, 24 серпня 1991 р. ЦДАВО України, ф.1, оп.16, спр.4630, арк.1. – Режим доступу: <http://www.archives.gov.ua/Sections/17-Nez/index.php?68> (дата звернення 26.01. 2009).
 32. Gibas-Krzar D. Ukraina między Rosją a Polską / Danuta Gibas-Krzar. – Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2004. – 143 s.

Адамович С.В. Фактор ядерної зброї в процесі становлення Української державності

У статті проаналізовано процес ядерного роззброєння в умовах здобуття та становлення незалежності України. Автор стверджує, що Україна позбулася ядерного статусу в результаті зовнішньополітичного тиску США, Російської Федерації, недалекогоглядної політики вищого керівництва держави та складної суспільно-політичної і соціально-економічної ситуації в країні.

Ключові слова: ядерна зброя, незалежність, без'ядерний статус, національне відродження, соборність, міжнародна безпека.

Адамович С. Фактор ядерного озброєння в процесі становлення Української державності.

В статті проаналізовано процес ядерного роззброєння в умовах отримання і становлення незалежності України. Автор утверджує, що Україна втратила ядерний статус в результаті внешнеполітичного тиску США, Російської Федерації, недалеквидної політики вищого керівництва держави і складної громадсько-політичної і соціально-економічної ситуації в країні.

Ключові слова: ядерне озброєння, незалежність, безядерний статус, національне відродження, соборність, міжнародна безпека.

Adamovych S. Factor of nuclear weapon in the process of the Ukrainian statehood.

The process of gaining the Ukraine's independence and statehood development in the context of ensuring the unity and the defense of the country are analyzed in the article. The author of the study devoted particular attention to the process of acquiring non-nuclear status of Ukraine, which took place as a result of international political pressure of the USA and Russian Federation, shortsighted hasty decisions of the Ukrainian authorities and as a result of difficult socio-political and socio-economic situation in the country. The researcher of the article also paid attention to the potential opportunities and probable geopolitical consequences of the returning nuclear status by Ukraine in the future. The author considers possible to implement in Ukraine the measures to establish a closed cycle of production of nuclear materials and to return the nuclear status after appropriate international consultations, at the same time making efforts to create a non-nuclear defense system of the country.

Keywords: nuclear weapon, independence, non-nuclear status, national revival, unity, international security.

Андріюк В.В.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПОНЯТІЙНОГО ВІДОБРАЖЕННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ ПУБЛІЧНОГО ТА ПРИВАТНОГО ПРАВА

УДК 340.11; 340.116

Еволюція західної юриспруденції пронизана активним інтересом вчених-юристів до проблеми співвідношення публічного та приватного права, що відображено в численних наукових працях як філософсько-правового та загальнотеоретичного, так і спеціально-юридичного характеру. Особливо активно дослідження вказаної проблематики відбувалось впродовж останніх двох століть. Саме в цей час творчий пошук був зосереджений як на